

Δεν ζει χωρίς πατρίδα η ψυχή

Αθανασίου Γιώργος & Βασιλείου Σωτήρης Β1

Γυμνάσιο Γερίου «Ιωνά και Κολοκάση»

«Καρτερούμεν μέραν νύχτα
Να φυσήσει ένας αέρας
Στουν τον τόπον πο 'ν καμένος
Τζι' εν θωρεί ποτέ δροσιά

Για να φέξει καρτερούμε
Το φως τζιήνης της μέρας
Πο 'ν να φέρει στον καθ' έναν
Τζιαι δροσιάν τζιαι ποσπασιάν»

Δημήτρη Λιπέρτη

Σήμερα, 50 χρόνια μετά την Τουρκική εισβολή στην Κύπρο, η μισή μας πατρίδα βρίσκεται ακόμα κάτω από τον έλεγχο της Τουρκίας. Οι πληγές που άφησε η εισβολή δεν σβήνονται από τις ψυχές των Κυπρίων, είναι ανεξίτηλες στη μνήμη και στην ψυχή. Άνθρωποι που αναγκάστηκαν να φύγουν από τα σπίτια τους λόγω πολέμου έχουν πλέον δημιουργήσει μια καινούργια ζωή, γνωρίζοντας νέους ανθρώπους, νέους τόπους ενώ έχουν υποφέρει από πολλά προβλήματα. Παρόλα αυτά ο καημός της επιστροφής παραμένει ζωντανός.

Ζητήσαμε από αγαπημένα μας πρόσωπα, τα οποία έζησαν τα γεγονότα του πολέμου να μοιραστούν μαζί μας τις εμπειρίες της εξαναγκαστικής εγκατάλειψης των περιουσιών τους, τον πόνο, τον αγώνα για επιβίωση, για τα γεγονότα που έζησαν και τον καημό της επιστροφής.

ΜΕΡΟΣ Α – Δημήτρης Ρίκκου

(του Γιώργου Αθανασίου)

Συνέντευξη από τον παππού μου Δημήτρη Ρίκκου, πρόσφυγα από το κατεχόμενο χωριό Ριζοκάρπασο. Μέλος μιας πολύτεκνης και φτωχής οικογένειας, γεννημένος το 1957. Όταν έγινε η Τούρκικη εισβολή ήταν μόλις 17 χρονών. Σήμερα συνταξιούχος αστυνομικός περιμένει καρτερικά για την επιστροφή στο όμορφο χωριό του.

Η φωτογραφία αυτή είναι μια από τις λιγοστές της οικογένειας την οποία έφεραν οι γονείς του το 1986. Απεικονίζει τα τρία αγόρια της οικογένειας με τον παππού Δημήτρη ως ο μικρότερος τότε να στέκεται μπροστά και να κρατά το χέρι της μητέρας του.

Ερώτηση: Πώς ήταν η καθημερινότητά σου παππού πριν από την εισβολή του 1974; Ποιες ήταν οι καθημερινές σου συνήθειες και δραστηριότητες;

Καθημερινά όλοι οι νεαροί και νεαρές του χωριού έπρεπε να δουλεύουν στα χωράφια. Στο Ριζοκάρπασο κυρίως ασχολούμασταν με την γεωργία, είχαμε πολλά χαρούπια, ελιές, σιτηρά, καπνά και την κτηνοτροφία. Έτσι και εγώ, βοηθούσα τους γονείς μου στις διάφορες δουλειές που είχαμε: για παράδειγμα καθάριζα την φάρμα, τάζα τα πρόβατα. Αν ήταν εποχή που είχαμε καπνά ή μαζεύαμε ελιές πήγαινα και βοηθούσα και εκεί. Επίσης, ακόμα και μετά το σχολείο ήταν δεδομένο ότι όταν σχολάγαμε έπρεπε να βοηθήσουμε στις δουλειές και μετά πριν να νυχτώσει, έπρεπε να διαβάσουμε. Τα πρώτα μου χρόνια στο σχολείο κατά την χειμερινή περίοδο θυμούμαι, διαβάζαμε με το φως της λάμπας. Εννοείται, ότι μετά το βραδινό βοηθούσαμε τη μητέρα μας να μαζέψει και πηγαίναμε απευθείας για ύπνο.

Παρόλα αυτά δεν ήταν μόνο εργασία και διάβασμα. Υπήρχαν και πολύ ωραίες στιγμές. Το καλοκαίρι που δεν είχαμε σχολείο όταν τελειώναμε τις δουλειές μας, μαζεύομασταν στην πλατεία του χωριού και διασκεδάσαμε. Μια από τις αγαπημένες μου αναμνήσεις ήταν το σινεμά και ο σύλλογος, στον οποίο σύχναζαν όλα τα νεαρά αγόρια του χωριού. Ήταν πολύ σκληρά χρόνια αλλά ωραία χρόνια, αληθινά.

Η λάμπα πετρελαίου που διάβαζε ο παππούς την οποία έφερε μαζί της η μητέρα του, Μαρία Ρίκκου, το 1986 αφού μέχρι τότε ήταν εγκλωβισμένη. Το πάνω μέρος της λάμπας είχε καταστραφεί στον πόλεμο και έχει αντικατασταθεί με καινούργιο. Αποτελεί συναισθηματικό κειμήλιο της οικογένειας.

Ερώτηση: Ποια ήταν η πρώτη σου αντίδραση όταν άκουσες τις σειρήνες πολέμου;

Τη μέρα της πρώτης εισβολής δεν ακούσαμε σειρήνες. Για να καταλάβεις ήμουν στα χωράφια με τον πατέρα μου και άλλους συχωριανούς και δούλευα τη θεριστική μηχανή. Κάποιος συχωριανός μας ήρθε, μας βρήκε και φώναζε «Σταματήστε, σταματήστε γίνεται πόλεμος και εσείς δουλεύετε»! Έτσι μάθαμε ότι εισέβαλαν οι Τούρκοι στο νησί μας. Ο ίδιος συχωριανός έδωσε το μήνυμα ότι όλοι, μικροί και μεγάλοι, έπρεπε να μαζευτούμε στην πλατεία για να αναλάβουμε καθήκοντα για την υπεράσπιση της πατρίδας μας. Εγώ εντάχθηκα στην ομάδα της πυροσβεστικής.

Ερώτηση: Μπορείς να μου περιγράψεις την ημέρα της εισβολής και να μοιραστείς μαζί μου τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου την κρίσιμη στιγμή που άκουσες τις σειρήνες πολέμου παππού;

Όπως σου είπα και πριν δεν ακούσαμε τις σειρήνες. Στην αρχή δεν είχα καταλάβει καλά καλά τι γινόταν. Όταν όμως μαζευτήκαμε στην πλατεία του χωριού για να αναλάβουμε τα καθήκοντα μας, προβληματίστηκα και πραγματικά στενοχωρήθηκα γιατί εγώ σαν μικρότερος έμεινα πίσω στην πυροσβεστική, αλλά υπήρχαν άνδρες που εντάχθηκαν στον στρατό και αναχωρούσαν την ίδια στιγμή για τον πόλεμο. Αγκάλιαζαν και αποχαιρετούσαν τα παιδιά και τις γυναίκες τους, τους δικούς τους, γιατί αντιλαμβάνεσαι ότι υπήρχε πιθανότητα να μην ξαναβρεθούν! Εκεί συνειδητοποίησα και εγώ τη σοβαρότητα της κατάστασης. Το κλίμα ήταν βαρύ, όπως βαρύ ήταν και το αίσθημα της ευθύνης για την προστασία όσων έμειναν πίσω. Φόβος, έγνοια για το τι θα μας ξημερώσει. Τι θα γίνει με τους δικούς μας, αν θα τους ξαναδούμε, αν θα επιβιώσουμε. Επίσης, ο αδελφός μου ο Παναγιώτης ήταν ήδη στρατιώτης και δεν είχαμε επικοινωνία· ανησυχούσα και για αυτόν.

Ερώτηση: Ποιες ήταν οι προκλήσεις ή οι δυσκολίες που αντιμετώπισες κατά τη διάρκεια του πολέμου ή της εισβολής;

Στην πρώτη εισβολή δεν υπήρχαν ιδιαίτερες προκλήσεις ή ιδιαίτερες δυσκολίες. Πέραν από το αίσθημα του φόβου και της αβεβαιότητας τα πράγματα κυλούσαν σχετικά ομαλά. Η τροφοδοσία του

χωριού ήταν σχετικά εύκολη, αφού ήταν εποχή που υπήρχαν σιτηρά, αλεύρι για να ζυμώσουν οι γυναίκες του χωριού, γάλα από τα ζώα μας και λίγα ρεντικά. Όπως καταλαβαίνεις κάποιες εργασίες συνεχίζονταν, όπως η φροντίδα των ζώων και οι δουλειές στα χωράφια. Ακόμα, να σου πω ότι οι σχέσεις μας με το διπλανό τουρκοκυπριακό χωριό Γαληνόπορνη ήταν άριστες και δεν είχε αλλάξει τίποτα. Αυτό όμως που δεν θα σθηστεί με τίποτα από τη μνήμη μου είναι η μέρα που εισέβαλαν οι Τούρκοι στο χωριό, κατά τη δεύτερη εισβολή. Τούρκοι στρατιώτες κατέβηκαν από τα τανκς συνοδευόμενοι από Τουρκοκύπριους στρατιώτες, που μιλούσαν τη γλώσσα μας και έδιναν οδηγίες να εκκενώσουμε τα σπίτια μας και να μαζευτούμε στην πλατεία του χωριού. Όσοι δεν έφευγαν τους έβγαζαν έξω με την βία. Έμπαιναν στα σπίτια και έπιαναν ρούχα, τρόφιμα, χρυσαφικά· δεν άφηναν τίποτα στη θέση τους, τα κατέστρεφαν όλα. Μαζευτήκαμε όλοι στην πλατεία και εκεί χώρισαν τους άνδρες, τα γυναικόπαιδα και τους ηλικιωμένους. Όλοι οι άνδρες μπήκαμε σε λεωφορεία και μας πήραν σε στρατόπεδο συγκέντρωσης. Μαζί μου ήταν και ο μεγαλύτερος αδελφός μου ο Ανδρέας, ο οποίος είναι κωφάλαλος. Επειδή δεν μπορούσαν να συνεννοηθούν μαζί του μας είχαν πάντα μαζί.

Ερώτηση: Επομένως ήσουν αιχμάλωτος. Πόσο καιρό και που οδηγήθηκες αιχμάλωτος; Πώς σε άφησαν; Ποιες ήταν οι σκέψεις και τα συναισθήματά σου;

Ήμουν ένα μήνα αιχμάλωτος μαζί με τον αδελφό μου Αντρέα, που όπως σου είχα πει και προηγουμένως επειδή ήταν κωφάλαλος τον είχαν μαζί μου. Έκανα αιχμάλωτος σε διάφορους χώρους στη Λευκωσία. Ήμουν κρατούμενος στις Αποθήκες/Γκαράζ Παυλίδη, στην Παλαίστρα, στο εμφιαλωτήριο της ΚΕΟ και στο κτίριο του Σεραγιού. Μας άφησαν με τις συμφωνίες Κληρίδη-Ντεκτάς για ανταλλαγή πληθυσμού. Ο φόβος μήπως μας σκοτώσουν μας βασάνιζε, αφού κάθε λίγες μέρες μας έβαζαν σε αυτοκίνητα και μας άλλαζαν τοποθεσίες. Μπαίνοντας στα αυτοκίνητα για να πάμε σε άλλο τόπο μαζί με οπλισμένους στρατιώτες η σκέψη μου ήταν πως αυτή ήταν η τελευταία μας μέρα.

Ερώτηση: Πώς επηρέασε η εμπειρία της αιχμαλωσίας και της προσφυγιάς τον τρόπο ζωής σας μετά την αιχμαλωσία σας από τους Τούρκους;

Σίγουρα ένας πόλεμος ή μια τέτοια εμπειρία όπως η προσφυγιά, η αιχμαλωσία, αφήνει σημάδια στη ζωή ενός ανθρώπου. Ακούγοντας τη λέξη πόλεμος, θυμάσαι κάθε φορά αυτά που έζησες και εσύ και το αίσθημα του πόνου από τα δεινά του πολέμου ξαναζωντανεύει. Σε κάνει όμως να εκτιμάς την κάθε στιγμή που ακολουθεί. Για παράδειγμα το γεγονός ότι επιβίωσα και για αρκετό διάστημα κοιμόμουν στα θρανία ενός σχολείου με έκανε να νιώθω τυχερός. Η ζωή μου στα αντίσκηνα, στις παράγκες, με έκαναν πιο δυνατό. Όταν αργότερα παντρεύτηκα και έκανα παιδιά και τα οικονομικά μου ήταν δύσκολα, δεν με έριξε ποτέ κάτω η φτώχεια. Αντίθετα, βρήκα τη δύναμη να τα αντιμετωπίσω και ήξερα ότι μπορώ να τα καταφέρω. Όλα για μένα ήταν ευλογία γιατί κατάφερα να επιβιώσω. Ήμουν ζωντανός!

Ερώτηση: Υπάρχει κάποια συγκεκριμένη στιγμή ή μνήμη από τον πόλεμο που έχει αποτυπωθεί ιδιαίτερα στη μνήμη σου παπούλη μου;

Μάλιστα, ακόμα και μέχρι σήμερα με επηρεάζει. Την ημέρα ανταλλαγής αιχμαλώτων όταν τα λεωφορεία με τους δικούς μας αιχμαλώτους κατευθύνονταν προς την Ξενοδοχειακή Σχολή, όπου εκεί τους παραλάμβαναν οι δικοί τους -αν είχαν- μανάδες και πατεράδες μαυροφορημένοι, σύζυγοι, φώναζαν και αναζητούσαν τους δικούς τους και μας ρωτούσαν « Μήπως είδες το γιό μου;» «Μήπως είδες τον άντρα μου;», χωρίς εμείς να ξέρουμε ποιοι είναι αυτοί οι άνθρωποι. Και αμέσως το μυαλό μου πήγε στους δικούς μου ανθρώπους που ακόμα ήταν εγκλωβισμένοι. Επίσης πηγαίνοντας στην Ξενοδοχειακή Σχολή δεν είχαμε κανένα να μας παραλάβει και να μας καθοδηγήσει. Εγώ και ο αδελφός μου Αντρέας ήμασταν μόνοι μας.

Ερώτηση: Μετά τη λήξη του πολέμου και την κατοχή της πατρίδας μας από τους Τούρκους ποιες ήταν οι συνθήκες διαβίωσης για σένα και την οικογένειά σου;

Η οικογένειά μου ήταν εγκλωβισμένη και δεν είχαμε αρχικά καμία επαφή. Ο ένας μου αδελφός που ήταν στον πόλεμο (Ο Παναγιώτης) δεν είχαμε ακόμα ιδέα που βρισκόταν. Μαζί με τον μεγάλο μου αδελφό, τον Ανδρέα και έναν ξάδελφό μου, μας πήραν σ' ένα σχολείο στην Α' Αστική Σχολή στη Λεμεσό, όπου εκεί

έμεναν πρόσφυγες. Μέναμε σε μία τάξη και για κρεβάτι είχαμε τα θρανία. Αργότερα μας μετέφεραν σε αντίσκηνα, στον συνοικισμό Κολοσσιού. Στη Λεμεσό έμεινα και τελείωσα και το σχολείο. Εν τω μεταξύ με την οικογένειά μου, που ήταν ακόμα εγκλωβισμένη καταφέραμε να έχουμε επικοινωνία μόνο με μηνύματα, μέσω του Ερυθρού Σταυρού.

Ο παππούς Δημήτρης τελειόφοιτος στο Λανίτειο Λύκειο

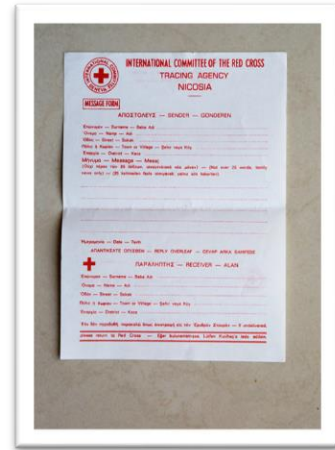
Κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής μου θητείας μέσω του Ερυθρού Σταυρού κατάφερα να επικοινωνήσω με τον αδελφό Παναγιώτη (με βρήκε αυτός), ο οποίος μέχρι την ολοκλήρωση της θητείας μου αρραβωνιάστηκε στο μεταξύ και μετακόμισε στο χωριό Φαρμακάς. Μετά το τέλος της στρατιωτικής μου θητείας μετακόμισα στον συνοικισμό με αντίσκηνα στο Στρόβολο. Εκεί μέναμε με τον αδελφό μου Αντρέα και τον ξάδελφο μου.

Ο Παππούς μου Δημήτρης στρατιώτης

Στα δεξιά ο παππούς Δημήτρης. Η φωτογραφία αυτή πάρθηκε κατά τη στρατιωτική του θητεία.

Τα μηνύματα με τον Ερυθρό Σταυρό είχαν αυτή τη μορφή. Ήταν μια κόλλα Α5 με κόκκινα γράμματα. Είχε τον περιορισμό των 25 λέξεων.

Στα δεξιά ο παππούς Δημήτρης και στη μέση ο ξάδελφος του μπροστά από το αντίσκηνο τους στη Λευκωσία.

Στα επόμενα χρόνια ο αδελφός μου και ο ξάδελφος μου αρραβωνιάστηκαν και έφυγαν από το αντίσκηνο. Εκεί έμεινα με τις αδελφές μου όπου σε συνεννόηση τότε με τον Ερυθρό Σταυρό τις έφερα από το χωριό στις ελεύθερες περιοχές, για να πηγαίνουν σχολείο. Έφερα και τις πέντε αδελφές μου. Η μεγαλύτερη ήταν δεκαπέντε και η μικρότερη επτά όταν έγινε ο πόλεμος. Πρώτα ήρθε η Σωτήρα, αργότερα η Ευγενία και η Μαρία. Οι δύο μικρότερες ήρθαν εννοείται αργότερα, όταν έγιναν έντεκα, για να πάνε γυμνάσιο. Οι γονείς μου ήταν εγκλωβισμένοι μέχρι το 1986.

Όταν αρραβωνιάστηκα και εγώ το 1980 έμεινα σε καταυλισμό με παράγκες, που είχε ετοιμάσει η κυβέρνηση για τους πρόσφυγες.

Φωτογραφία με «το όχημά του» όπως αποκαλούσε τη μοτοσυκλέτα του κατά τις πρώτες μέρες μετοίκησης του στον καταυλισμό με τις παράγκες. Την αγόρασε με τις οικονομίες του από τις δουλειές του στις οικοδομές.

Ερώτηση: Έχεις αναφέρει ότι οι γονείς σου παππού ήταν εγκλωβισμένοι μέχρι το 1986. Έχουν μοιραστεί μαζί σου τα βιώματα τους και τις εμπειρίες τους κατά τα χρόνια αυτά; Γιατί αποφάσισαν να έρθουν στις ελεύθερες περιοχές;

Ναι, πολλές ήταν οι φορές που μοιραζόμασταν τις εμπειρίες μας και τα βιώματά μας. Αν και για την μητέρα μου ήταν πολύ δύσκολο. Ο τρόπος διαβίωσης τους ήταν πολύ δύσκολος. Αρχικά, τα πρώτα τρία με τέσσερα χρόνια οι άντρες που έμειναν στο χωριό έπρεπε να πηγαίνουν κάθε μέρα στον αστυνομικό

σταθμό για να δώσουν το παρόν τους. Οι Τούρκοι φοβόντουσαν πως οι εγκλωβισμένοι άντρες έκρυβαν όπλα μέσα στα σπίτια τους και πως θα εξεγερθούν. Γι' αυτό όσους θεωρούσαν υπόπτους, τους έπαιρναν για ανάκριση και τους απειλούσαν πως θα τους σκοτώσουν. Μάλιστα μια φορά, τον πατέρα μου τον συνέλαβαν και μετά από πολύωρη ανάκριση, όπου δεν μπορούσαν να καταλάβουν αν τελικά ήταν ύποπτος, για να τον φοβερίσουν τον πήραν στα χωράφια και του έδωσαν μίαν αξίνα να σκάψει τον τάφο του. Αυτό το γεγονός τον είχε στιγματίσει αφού μετά μέχρι το τέλος της ζωής του το διηγούνταν συχνά με τρόπο.

Επίσης τα πρώτα χρόνια, κατά τη δύση του ήλιου απαγορευόταν η κυκλοφορία σε όλους, ανεξαρτήτως ηλικίας. Ο πατέρας μου σαν φτωχός κτηνοτρόφος, η μόνη του περιουσία και ελπίδα επιβίωσης ήταν το κοπάδι του, το οποίο και φρόντιζε για να έχει γάλα αλλά και μεταγενέστερα ήταν για αυτόν μια μορφή εισοδήματος, αφού πουλούσε τα αρνιά του στους Τούρκους σε πολύ χαμηλή τιμή. Μεταγενέστερα κάποια φαγώσιμα τα έπαιρναν και από τον ερυθρό σταυρό μία φορά την εβδομάδα. Επιπρόσθετα ιατροφαρμακευτική περίθαλψη δεν υπήρχε.

Τέλος αποφάσισαν να έρθουν στις ελεύθερες περιοχές το 1986, όπου με τη βοήθεια του Ερυθρού Σταυρού καταφέρνουν να μεταφέρουν αρκετά από τα υπάρχοντά τους, αφού δεν άντεχαν άλλο τον ψυχολογικό πόλεμο. Πέθαναν και οι δύο σχετικά σε νεαρή ηλικία με τον καημό της επιστροφής.

Οι γονείς του παππού Δημήτρη Θεόδωρος και Μαρία Ρίκκου. Η πρώτη φωτογραφία είναι από τις λιγοστές της οικογένειας και την έφεραν το 1986. Οι δύο του αργότερα στις ελεύθερες περιοχές λίγο πριν να τους καταβάλουν οι κακουχίες της ζωής.

Ερώτηση: Υπάρχει κάποια συγκεκριμένη στιγμή ή μνήμη από την επακόλουθη προσφυγιά που έχει αποτυπωθεί ιδιαίτερα στη μνήμη σου;

Στιγμές και μνήμες πολλές που έχουν χαραχτεί στο μυαλό και στην ψυχή μου από την προσφυγιά. Μια στιγμή όμως που αποτυπώθηκε ιδιαίτερα στη μνήμη μου, ήταν η στιγμή που συνειδητοποίησα την προσφυγιά και την ένωση στο πετσί μου. Όταν κατέβηκα από το λεωφορείο στο σχολείο της Λεμεσού, μας οδήγησαν σε μια τάξη, εμένα, τον αδελφό μου και τον ξάδελφό μου, όπου εκεί κοιμόντουσαν ήδη άλλοι νεαροί. Εκεί, μας εξήγησαν ότι θα κοιμόμαστε στα θρανία μέχρι να δούμε πού αλλού θα μας πάρουν. Μας είχαν δώσει και δύο κουβέρτες· τη μια τη βάζαμε από κάτω σαν στρώμα και με την άλλη σκεπαζόμασταν. Την πρώτη νύχτα λοιπόν, ξάπλωσα κουρασμένος στο σκληρό θρανίο, ευγνώμων που ήμουν ζωντανός, που είχα έστω τον ένα αδελφό μου μαζί μου, τον Ανδρέα, αλλά με πολύ πόνο, γιατί ήξερα πως αυτή ήταν η αρχή για μια νέα ζωή, δύσκολη, μακριά από το σπίτι μου, το χωριό μου, τους δικούς μου ανθρώπους.

Ερώτηση: Πως σας αντιμετώπιζαν οι ντόπιοι στις ελεύθερες περιοχές;

Η αντιμετώπιση των ντόπιων και στη Λευκωσία αλλά και στη Λεμεσό ήταν πολύ καλή. Ο κόσμος μας βοηθούσε με τρόφιμα και ρουχισμό ειδικά τα πρώτα χρόνια μετά τον πόλεμο. Κάποιοι από αυτούς μας πρόσφεραν και εργασία.

Ερώτηση: Πως φτιάξατε τη ζωή σας από την αρχή; Με ποια αισθήματα και με ποια κίνητρα;

Βασικά, όταν τελείωσα τον στρατό βρήκα δουλειά στις οικοδομές. Τότε ήταν και το επάγγελμα που άνθιζε, αφού η κυβέρνηση έχτιζε συνοικισμούς. Αργότερα, κατάφερα να ενταχθώ στην Αστυνομική Ακαδημία και το 1980 αρραβωνιάστηκα. Αρχικά, μέναμε σε παράγκα.

Ο παππούς Δημήτρης και η γιαγιά Λουίζα στην παράγκα τους μετά από επίσκεψη του αδελφού του Αντρέα με τον γιό του Θεόδωρο.

Αργότερα όμως, με τη βοήθεια του κράτους, μας δόθηκε γη και έχτισα το σπίτι που μένουμε τώρα στο Γέρι. Τα χρόνια αυτά ήταν δύσκολα, κυρίως οικονομικά. Για να καταλάβεις πρώτα χτίσαμε την κουζίνα, το ένα από τα τρία υπνοδωμάτια και το αποχωρητήριο. Και σιγά σιγά, μετά τελειώσαμε το σπίτι. Έβαλα πολύ κόπο και ώρες ατελείωτες. Τελείωνα από τη δουλειά μου ή και από τη βάρδια μου και αντί για ύπνο συνέχιζα για να τελειώσω το σπίτι μου. Αλλά, όπως σου είπα και πριν, για μένα, να έχω τη δυνατότητα να το κάνω αυτό, ήταν ευλογία. Η προοπτική να έχω τη δική μου οικογένεια, να αποκτήσω τα δικά μου παιδιά, μου έδινε ελπίδα. Επίσης, το γεγονός ότι όλα τα μέλη της οικογένειάς μου, ήταν καλά στην υγεία τους, άσχετα αν οι γονείς μου ήταν ακόμα εγκλωβισμένοι, με έκαναν να νιώθω μια ανακούφιση. Πολλές ήταν οι φορές που χρειάστηκε να κάνω έξτρα δουλειές για να τα βγάλουμε πέρα, ειδικά τα πρώτα χρόνια που δημιουργήσαμε με τη γιαγιά σου το σπίτι και την οικογένειά μας. Δούλευε και αυτή πολύ σκληρά και πολλές ώρες. Αλλά πάντα ήξερα ότι αν θέλεις κάτι πάρα πολύ πρέπει να δουλέψεις σκληρά. Και εγώ ήμουν «μαθημένος της δουλειάς».

Φωτογραφία του παππού, μέλος πλέον της Αστυνομικής Δύναμης Κύπρου.

Ερώτηση: Αν σήμερα υπήρχε λύση στο Κυπριακό πρόβλημα και οι πρόσφυγες θα επιτρεπόταν να επιστρέψουν στα σπίτια και τα χωριά τους, εσύ τι θα έκανες; Τώρα έχεις το σπίτι σου εδώ στην ελεύθερη Κύπρο τη ζωή σου και τα παιδιά σου δίπλα.

Τα έχω δίπλα μου και είμαι ευγνώμων για την οικογένεια μου, περήφανος για τα παιδιά μου, λατρεύω τα εγγόνια μου. Αλλά η ψυχή μου αναπολεί το σπίτι μου και τη ζωή μου στο χωριό. Έχω κληρονομήσει το σπίτι των γονιών μου και σαν συνταξιούχος πλέον θα ήθελα να πάω πίσω, στο χωριό μου, στο Ριζοκάρπασό μου. Είμαι σίγουρος ότι και τα παιδιά μου θα έρχονται να με βλέπουν. Δεν μπορώ να ξεχάσω τα καταγάλανα νερά των παραλιών του χωριού, τα δρομάκια μας που περπατούσαμε για το σχολείο, τις όμορφες μας εκκλησιές, το πράσινο, τον καθαρό αέρα. Θέλω τόσο πολύ να πάω στο παλιό σινεμά μαζί σας να δείτε τι ωραία που ήταν!

Ο κινηματογράφος του παππού τότε και τώρα

Το σπίτι που μεγάλωσε ο παππούς μου. Η φωτογραφία πάρθηκε από τον ίδιο όταν επισκεφθηκε το χωριό, για πρώτη φορά μετά τον πόλεμο, το 2003 όταν άνοιξαν τα οδοφράγματα.

Η χρυσή ακτή της Καρπασίας ένα από τα αγαπημένα μέρη του παππού. Η φωτογραφία πάρθηκε το 2003 από τον παππού Δημήτρη όταν άνοιξαν τα οδοφράγματα.

Ερώτηση: Ποια μηνύματα θα θέλατε να μεταφέρετε στις νεότερες γενιές σχετικά με τις εμπειρίες που ζήσατε κατά τη διάρκεια του πολέμου και της προσφυγιάς;

Να εκτιμάτε αυτά που έχετε Γιώργο μου. Το να έχεις τους δικούς σου, το σπίτι σου, την υγεία και την ελευθερία σου, να κάνεις αυτά που θέλεις, χωρίς να φοβάσαι τι θα γίνει μετά, είναι προνόμιο. Με σκληρή δουλειά μπορείτε όλοι οι νεαροί, με τα μέσα που έχετε σήμερα να καταφέρετε ο,τιδήποτε βάλετε στο μυαλό σας. Ανοίξετε τα μάτια σας, βγείτε έξω στη φύση, ζήστε στιγμές με τους φίλους και την οικογένειά σας. Δημιουργήστε στιγμές και αναμνήσεις και δυνατούς δεσμούς γιατί αυτά θα είναι για πάντα μαζί σας και από αυτά θα αντλείτε τη δύναμή σας.

Επίσης μακριά από πολέμους γιέ μου. Τίποτε καλό δεν βγήκε ποτέ από τους πολέμους. Μπορεί να κερδίζονται εδάφη, δύναμη, εξουσία, αλλά αυτό που μένει είναι η απώλεια ανθρώπων, ο πόνος και η δυστυχία. Να αγωνίζεστε πάντα για την ειρήνη!

Ερώτηση: Αυτή την περίοδο είναι σε εξέλιξη ο πόλεμος στην Ουκρανία, στη Συρία και στη Λωρίδα της Γάζας. Βλέποντας στις ειδήσεις καθημερινά τον ανθρώπινο πόνο, τις καταστροφές περιουσιών, θανάτους αμάχων και την προσφυγιά τι σκέψεις και τι συναισθήματα σου προκαλεί;

Τα αισθήματα που μου προκαλεί είναι κυρίως λύπη, θλίψη, πόνος, άσχημες αναμνήσεις. Βλέποντας όλα αυτά, έρχονται στο μυαλό μου αυτά που πέρασα και εγώ. Φέρνουν πίσω αυτόν τον πόνο του ξεριζωμού, της αδικίας. Σκέφτομαι κάθε φορά, αν αυτοί οι άνθρωποι έχουν φαγητό να φάνε ή αν έχουν ένα χώρο για να κοιμηθούν. Όταν βλέπω στην τηλεόραση ανθρώπους που κλαίνε και ψάχνουν τους δικούς τους είναι σαν να ξαναζώ τις στιγμές που κατέβηκα από το λεωφορείο, όταν με άφησαν ελεύθερο από την αιχμαλωσία. Βλέπω ξανά εκείνες τις γυναίκες που έψαχναν τα παιδιά τους και τους συζύγους τους. Κάποιες φορές για να είμαι ειλικρινής δεν μπορώ να τα βλέπω, κάποιες φορές είναι πιο δύσκολο για μένα. Εύχομαι πραγματικά σε όλον αυτόν τον κόσμο να βρει την ηρεμία και την ευτυχία κάποια στιγμή, να επικρατήσει η ειρήνη.

Ο παππούς μου σήμερα. Μια αναμνηστική φωτογραφία μετά από αυτή τη συγκινητική συνέντευξη.

ΜΕΡΟΣ Β – Σωτηρούλα Ρίκκου Αντωνίου

(Γιώργος Αθανασίου & Σωτήρης Βασιλείου)

Συνέντευξη από τη Σωτηρούλα Ρίκκου Αντωνίου, γεννημένη το 1964 αδελφή του παππού Δημήτρη. Ένα από τα πέντε κορίτσια της οικογένειας, το πρώτο που ήρθε στις ελεύθερες περιοχές για να πάει σχολείο και να ζήσει με τον αδελφό της Δημήτρη στα αντίσκηνα. Όταν έγινε ο πόλεμος ήταν μόλις 10 χρονών.

Ερώτηση : Πώς ήταν η καθημερινότητα σου γιαγιά Σωτηρούλα πριν την εισβολή του 1974; Ποιες ήταν οι καθημερινές σου συνήθειες και δραστηριότητες;

Αρχικά να πω, πως κατάγομαι από το πανέμορφο χωριό Ριζοκάρπασο. Είμαι μέλος μια πολυμελής, φτωχής οικογένειας. Είμαστε οχτώ αδέρφια, τα πρώτα τρία αγόρια, και μετά ακολουθούν τα κορίτσια που είμασταν πέντε. Τα χρόνια στο χωριό ήταν ξέγνοιαστα χρόνια, ευχάριστα χρόνια με ένα πατέρα που δούλευε από το πρωί μέχρι το βράδυ και μια μητέρα που ήταν συνέχεια μαζί μας. Θυμάμαι πηγαίναμε σχολείο και κατηχητικό και αμέσως μετά το διάβασμά μας, παίζαμε έξω στην αυλή με τις φίλες μας στη γειτονιά. Θυμάμαι παίζαμε σχοινάκι, λάστιχο, με το ποδήλατο που είχαμε και κάναμε όλοι με τη σειρά περνούσαμε πολύ ωραία!

Εννοείτε όταν χρειαζόταν βοήθεια η μητέρα μου, τρέχαμε να τη βοηθήσουμε είτε στο μαγειρέμα είτε να φροντίσουμε τις κοτούλες, που είχαμε στην αυλή. Επίσης να σας πω ότι είχαμε και ένα γουρούνι στην

αυλή μας όπου το φροντίζαμε για να έχουμε κρέας να ψήσουμε τις γιορτές.

Εμείς σαν κορίτσια και πιο μικρά στην ηλικία δεν είχαμε τόσες πολλές δουλειές όσο τα αγόρια που ήταν και τα πρώτα.

Η γιαγιά Σωτήρα σε εκδρομή του σχολείου πριν το πόλεμο. Είναι από τις λιγιστές φωτογραφίες της οικογένειας και της ίδιας πριν το πόλεμο.

Ερώτηση: Μπορείς να μας περιγράψεις την ημέρα της εισβολής και να μοιραστείς μαζί μας τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου; Ο παππούς Δημήτρης είπε πως δεν ακούστηκαν οι σειρήνες στο Ριζοκάρπασο.

Ναι, η αλήθεια είναι ότι δεν θυμάμαι ούτε εγώ σειρήνες. Αλλά ας τα πάρουμε από την αρχή.

Αρχικά να σας πω, πως όταν έγινε το πραξικόπημα ακουγόταν στο χωριό ότι θα γίνει πόλεμος. Ήταν ένα θέμα που συζητούσε ο κόσμος. Θυμάμαι χαρακτηριστικά να παίζω με το σχοινάκι μου και να κατευθύνομαι προς το σπίτι της γιαγιάς μου της Ευγενίας. Και όταν την είδα της είπα: «Γιαγιά ξέρεις ότι τώρα που έγινε το πραξικόπημα, θα γίνει και πόλεμος και θα μας γράψουν στην Ιστορία»!

Εκείνο το πρωινό της πρώτης εισβολής όταν ξύπνησα άκουγα ομιλίες και κλάματα. Πήγα στο κύριο δωμάτιο του σπιτιού, που ήταν τότε αυτό που τρώγαμε και εκεί βρήκα τις γιαγιάδες μου, τις θείες μου μαζεμένες να συζητούν και τη μητέρα μου να κλαίει. Εκείνη την στιγμή κατάλαβα και συνειδητοποίησα ότι κάτι δεν πήγαινε καλά. Μην ξεχνάτε ότι ήμουν μόλις 10 χρονών.

Είχαμε μαζευτεί όλοι στην πλατεία του χωριού και ενημερωθήκαμε ότι γίνεται πόλεμος. Εκεί οι άντρες και τα αγόρια που έμειναν πίσω ανέλαβαν καθήκοντα υπεράσπισης του χωριού. Ο αδελφός μου Παναγιώτης ήταν στρατιώτης και η μητέρα μου ανησυχούσε πολύ για αυτόν. Όλοι μας!

Παρόλα αυτά νιώσαμε πραγματικά τον φόβο, όταν είδαμε με τα ίδια μας τα μάτια τους Τούρκους, να εισβάλουν στο χωριό μας· αυτό έγινε κατά τη δεύτερη εισβολή. Το σπίτι μας βρισκόταν σε ύψωμα και βλέπαμε από μακριά τα τανκς με την τουρκική σημαία να μπαίνουν στο χωριό. Ο Δημήτρης ανήσυχος έλεγε της μητέρα μου συνέχεια « Κάτι θα γίνει μανά σήμερα» και εκείνη προσπαθούσε να τον ηρεμήσει «Μεν φοάσε γιέ μου όλα θα πάνε καλά». Τίποτα όμως δεν πήγε καλά. Θυμάμαι έντονα στρατιώτες να μπουκάρουν στα σπίτια και να γίνονται ανακοινώσεις για να μαζευτούμε όλοι στην πλατεία του χωριού, συγκεκριμένα στην εκκλησία του Αγίου Συνέσιου. Θυμάμαι ακόμα, πολύ συγκεκριμένα να μπαίνουν στο σπίτι μας και να παίρνουν, από ένα τραπεζάκι που είχαμε και καθαρίζαμε σιτάρι, το ακαθάριστο σιτάρι και να το τρώνε. Τότε στο δικό μου μυαλό είχε δημιουργηθεί η απορία γιατί να τρώνε το ακαθάριστο και όχι αυτό που είχαμε καθαρίσει; Για να δείτε πώς σκέφτεται ένα δεκάχρονο. Μας διέταζαν να φύγουμε και όσοι δεν έβγαιναν από τα σπίτια τους τους έβγαζαν με την βία.

Όταν μαζευθήκαμε στην εκκλησία, στην πλατεία του χωριού, από τη μια πλευρά μαζεύτηκαν τα γυναικόπαιδα και οι ηλικιωμένοι και από την άλλη τα αγόρια και οι άντρες. Εκεί ντακς και φορτηγά γεμάτα στρατιώτες να κατεβαίνουν οπλισμένοι, εγώ τότε νόμιζα ότι κρατούσαν σωλήνες. Φοβήθηκα πολύ, πανικοβλήθηκα έψαχνα τη μάνα μου, έναν ενήλικο, κάπου να πιαστώ.

Όλα μετά από εκείνη τη στιγμή, άλλαξαν Γιώργο μου και Σωτήρη μου. Πρώτον να σας πω ότι, όταν επιστρέψαμε στο σπίτι μας παρατηρήσαμε ότι είχε λεηλατηθεί. Τα παιχνίδια που είχαμε ήταν πετάμενα δεξιά και αριστερά. Τα ρούχα μας ήταν πετάμενα έξω από τα ερμάρια. Παρόλα αυτά καθίσαμε και περιμέναμε τους υπόλοιπους. Δεν ήρθε ούτε ο πατέρας μου, ούτε ο Δημήτρης, ούτε ο Αντρέας. Ο Δημήτρης τότε ήταν 17 χρονών και ο Αντρέας 24. Ο

Αντρέας ήταν κωφάλαλος. Επίσης σε κάποια στιγμή κάποιος πέρασε και ενημέρωσε τη μητέρα μου ότι είδαν το πατέρα μου μαζί με άλλους συχωριανούς σε ένα αυτοκίνητο με Τούρκους στρατιώτες να κατευθύνεται έξω από το χωριό.

Αργότερα εκείνη τη μέρα μάθαμε ότι τα δύο αγόρια ήταν αιχμάλωτοι, ο Παναγιώτης μας στον πόλεμο και για τον πατέρα μας, δεν ξέραμε τίποτα. Ο πόνος που νιώθαμε δεν περιγράφεται. Τη στεναχώρια και το κλάμα της μάνας μας δεν μπορώ να τα περιγράψω.

Μετά από τρεις ημέρες ο πατέρας μου επέστρεψε χτυπημένος και ταλαιπωρημένος στο σπίτι με ένα χαρτί, χωρίς ποτέ να μοιραστεί μαζί μας τι έγινε. Φαίνεται πως οι καλές μας σχέσεις όμως με το γειτονικό Τουρκοκυπριακό χωριό την Γαληνόπορνη τον είχαν σώσει.

Ερώτηση: Ποιες ήταν οι προκλήσεις, οι δυσκολίες που αντιμετώπισατε κατά τη διάρκεια του πολέμου;

Τα πράγματα για τις πρώτες τρεις εκείνες μέρες που έλειπε και ο πατέρας μου ήταν πολύ δύσκολα. Έμεινε η μητέρα μου με τα πέντε κορίτσια της και από τον φόβο της έφερε στο σπίτι μας και τους γονείς της που ήταν μεγάλοι σε ηλικία και ήθελαν φροντίδα.

Μια από τις δυσκολίες της επόμενης μέρας ήταν να ψάξουμε να βρούμε το κοπάδι του πατέρα μου. Τη μέρα της κατοχής του χωριού από τους Τούρκους, ο πατέρας μου είχε πάρει το κοπάδι του σε ένα χώρο στο χωριό όπου έλουζαν τα ζώα τους. Είχε ένα από τα μεγαλύτερα κοπάδια και ήταν ένας από τους καλύτερους κτηνοτρόφους τότε. Έπρεπε λοιπόν να τα φέρουμε στο χωριό. Είχαμε συνεργαστεί με τον πατέρα του νονού μου για να βάλουμε τα ζώα στην δική του φάρμα που ήταν στο χωριό και μαζί με τις αδελφές μου, τη Μαρία, την Ευγενία, τη γιαγιά σου Σωτήρη μου, και τους παππούδες μας βρήκαμε τα ζώα και τα μεταφέραμε κοντά μας. Εκεί αναλάβαμε και καθήκοντα να τα φροντίζουμε. Το κοπάδι για μας ήταν θέμα επιβίωσης, ήταν η περιουσία του πατέρα μου, η ζήση μας. Εννοείται ότι και μετά την επιστροφή του πατέρα μου τον βοηθήσαμε καθημερινώς, αφού δεν είχαμε πλέον τα αγόρια μας.

Φαγητό δεν στερηθήκαμε αφού είχαμε τα ρεντικά μας και τις κοτούλες μας. Είχαμε και μια κατσίκια που παίρναμε το γάλα και το δίναμε στη γειτόνισσα μας που είχε μικρό μωρό για το ταΐζει.

Ερώτηση: Για πόσα χρόνια ήσουν εγκλωβισμένη; Ποια τα βιώματα σου και οι εμπειρίες σου σαν εγκλωβισμένη; Υπάρχει κάποια στιγμή σαν εγκλωβισμένη που σε έχει σημαδέψει;

Ήμουν εγκλωβισμένη δύο χρόνια. Κατά τα δύο αυτά χρόνια τελείωσα το δημοτικό και μετά ήρθα στις ελεύθερες περιοχές για να φοιτήσω στο γυμνάσιο.

Τα ανέμελα χρόνια που περπατούσαμε να πάμε στο σχολείο είχαν πλέον τελειώσει. Πηγαίναμε αρκετά παιδιά μαζί πάντα με τον φόβο και την έγνοια. Θυμάμαι έντονα να κάνουμε μάθημα και έξω στα γήπεδα του σχολείου μας οι Τούρκοι στρατιώτες να κάνουν παρελάσεις και βηματισμούς. Δεν σεβόντουσαν κανέναν και τίποτα.

Επίσης, είχαν φέρει στο χωριό έποικους που δεν ήξεραν να χρησιμοποιούν τα τραπέζια και τις καρέκλες. Μου έκανε εντύπωση που τα έκοβαν και προτιμούσαν να κάθονται στο πάτωμα. Σημειώστε ότι και αυτοί ήταν φτωχοί και δεν είχαν να φάνε. Οπότε αναγκάζονταν να κλέβουν για να επιβιώσουν. Υπήρχαν και διαμάχες μεταξύ τους. Φοβόμασταν συνεχώς ότι θα μας κλέψουν το φαγητό ή τα υπάρχοντα μας. Εντωμεταξύ να σας πω, πως τα λιγοστά χρυσαφικά που είχαμε τα είχαμε θάψει στο χώμα, στην αυλή του σπιτιού μας. Αργότερα τα έφερε μαζί της η μητέρα μου.

Πρόσοψη και η αυλή του Δημοτικού σχολείου. Φωτογραφίες που πάρθηκε από την ίδια την γιαγιά Σωτηρούλα όταν επισκέφθηκε το χωριό 2003 όταν άνοιξαν τα οδοφράγματα.

Ερώτηση: Ποια ήταν η διαδικασία μεταφοράς σου στις ελεύθερες περιοχές. Ποια ήταν τα συναισθήματά σου;

Ήμουν η πρώτη που μπορούσα να φύγω από το χωριό μιας ενώ η Μαρία και Ευγενία σαν μεγαλύτερες είχαν χάσει την πρώτη χρονιά του γυμνασίου. Έτσι, για να μη χάσω και εγώ τη χρονιά μου, αποφάσισαν οι γονείς μου να με στείλουν στις ελεύθερες περιοχές.

Μαζί με άλλα παιδιά της ηλικίας μου και λίγο μεγαλύτερα επιβιβάστηκα σε λεωφορείο που μας περίμενε στην πλατεία του χωριού. Αποχαιρέτησα την μάνα μου και τις αδελφές μου και ξεκίνησα να έρθω στις ελεύθερες περιοχές. Πως ένιωθα...τι να σας πω, φανταστείτε ένα δωδεκάχρονο κορίτσι μόνο του, να ξεκινά να πάει να βρει τα αδέρφια του αλλά να αφήνει πίσω την άλλη μισή οικογένεια και κυρίως τους γονείς του. Τότε λέγαμε θα πάμε στην άλλη πλευρά. Υπήρχε και το αίσθημα της ελπίδας για ένα καλύτερο αύριο· παρόλα αυτά, υπήρχε και το αίσθημα του αποχωρισμού που ήταν πολύ έντονο. Δεν διαμαρτυρήθηκα, δεν παραπονέθηκα δεν είπα ποτέ τίποτα, αφού ήταν μια απόφαση των γονιών μου, την οποία δεν αμφισβητούσα. Ένιωθα ότι ήταν για το καλό μου.

Πριν να φτάσουμε στο Λήδρα Πάλας -είχε εκεί έναν αστυνομικό σταθμό-, μας κατέβασαν από το λεωφορείο και μας χώρισαν αγόρια και κορίτσια. Φώναζαν το όνομά μας και μπαίναμε τα κορίτσια στην αίθουσα με τη γυναίκα αστυνομικό και τα αγόρια στην άλλη που είχε άνδρα αστυνομικό. Εκεί λοιπόν μας φώναζαν, μπαίναμε στην αίθουσα και μας έψαχναν από πάνω ως κάτω. Μόνοι μας. Και εκεί το συναίσθημα ήταν πολύ άσχημο.

Μας έβαλαν σε άλλο λεωφορείο και τότε ο υπεύθυνος Ανδρέας Ματσουκάρης μπήκε μαζί μας και μας συνόδευσε μέχρι τον Ερυθρό Σταυρό. Φτάσαμε νύχτα. Ήμουν πολύ κουρασμένη και φοβισμένη· εκεί με περίμενε ο Δημήτρης.

Πήγαμε στον συνοικισμό με τα αντίσκηνα όπου εκεί είδα και τον αδελφό μου Ανδρέα, Παναγιώτη και τον ξάδελφό μου. Ήξερα από πριν ότι ήταν καλά, αφού επικοινωνούσαμε με μηνύματα από τον Ερυθρό Σταυρό, αλλά ήταν ιδιαίτερη η χαρά μου που τους είδα μετά από τόσο καιρό.

Την επόμενη μέρα πήγα σχολείο.

Μετά από ένα χρόνο μαζί μας ήρθε η Ευγενία και η Μαρία που έχασαν ήδη δύο χρονιές από το σχολείο και πήγαν δουλειά. Ένα χρόνο αργότερα, μετά από τις δύο μεγάλες αδελφές, ήρθε η Στέλλα και στο τέλος η Γιάννα.

Στο κέντρο ο Ανδρέας στα αριστερά με την κίτρινη μπλούζα η σύζυγος του Αναστασία και στα δεξιά η γιαγιά Σωτήρα. Είναι η μοναδική φωτογραφία που έχει στα αντίσκηνα.

Ερώτηση: Υπάρχει κάποια συγκεκριμένη στιγμή ή μνήμη από τον πόλεμο που έχει αποτυπωθεί ιδιαίτερα στη μνήμη σου;

Η στιγμή που έχει αποτυπωθεί ιδιαίτερα στη μνήμη μου όπως σας είπα και στην αρχή, ήταν όταν χωριστήκαμε στο χωριό και είδα τους στρατιώτες να κατεβαίνουν από τα φορτηγά. Τον φόβο που ένιωσα εκείνη την στιγμή ακόμα τον κουβαλώ μέσα μου. Επίσης όταν κατά τον ερχομό μου στις ελεύθερες περιοχές μας φώναζαν και μας έψαχναν από πάνω μέχρι κάτω. Δεν θα ξεχάσω ποτέ εκείνο το βλέμμα των αστυνομικών, το ύφος το αυστηρό, το αίσθημα του

φόβου και της μοναξιάς, της απώλειας. Έχουν όλα χαραχτεί βαθιά μέσα στη ψυχή μου.

Ερώτηση: Πως σας αντιμετώπιζαν οι ντόπιοι στις ελεύθερες περιοχές;

Όταν ήρθα στις ελεύθερες περιοχές ήταν Οκτώβρης. Μπήκα σε μια τάξη που ήδη τα παιδιά γνωρίζονταν μεταξύ τους. Παρόλα αυτά με υποδέχτηκαν με αγάπη. Η συμπεριφορά των ντόπιων ήταν εξαιρετική. Με βοήθησαν πάρα πολύ να ενταχθώ και έχω δημιουργήσει φιλίες που κρατώ μέχρι και σήμερα.

Ερώτηση: Πώς φτιάχτε τη ζωή σας από την αρχή; Με ποια αισθήματα και ποια κίνητρα;

Εμείς, η γενιά μας γενικά, είχαμε πάρα πολλές δυσκολίες. Από μικρή ηλικία έπρεπε να μάθουμε να επιβιώνουμε μόνοι μας. Δεν ήμασταν πλέον παιδιά. Έπρεπε εκτός από το διάβασμα, να μαγειρεύουμε, να πλένουμε, κάποιοι έπρεπε να δουλεύουν. Και όλα αυτά σε καταυλισμούς στην αρχή αντίσκηνων, όπου οι κουζίνες ήταν κοινές, οι χώροι που πλέναμε ήταν κοινοί, τα αποχωρητήρια και τα μπάνια ήταν όλα κοινά. Δύσκολα χρόνια. Μας έκαναν όμως πιο δυνατούς.

Όταν μετακομίσαμε στις παράγκες και μεταγενέστερα σε σπίτι, ήταν για μας πολυτέλεια πλέον να έχουμε δικό μας μπάνιο και αποχωρητήριο.

Οικονομικά τα πράγματα για όλη την οικογένεια ήταν πιο δύσκολα, παρόλα αυτά δεν μας έλειπε το φαγητό. Αργότερα όταν τελείωσα το σχολείο ξεκίνησα δουλειά και γνώρισα το σύζυγό μου, τον Κώστα μου, από το κατεχόμενο χωριό Γερόλακκο. Φτιάξαμε την οικογένειά μας με πολλή αγάπη. Ήμουν πάντα ευγνώμων, εκτιμούσα και εκτιμώ το κάθε τι που έχω στη ζωή μου.

Ένα πράγμα για το οποίο είμαι ευγνώμων είναι για τα αδέρφια μου. Είμαστε πολλοί και πάντα υπήρχε η αλληλοβοήθεια και η στήριξη. Είχαμε πάντα αγάπη.

Ο Δημήτρης ήταν πατέρας, αδελφός και φίλος. Ήταν αυτός που μας είχε έγνοια.

Ο Δημήτρης και η Σωτηρούλα σήμερα.

Ερώτηση: Ποια μηνύματα θα θέλατε να μεταφέρετε στις νεότερες γενιές σήμερα, μετά από όσα είδατε και ζήσατε;

Όπως είπα και πριν περάσαμε πολύ δύσκολα χρόνια. Πολύ συχνά, χρησιμοποιώ τη φράση «είμαστε παιδιά του πολέμου» και σαν παιδί του πολέμου το μήνυμα που θέλω να δώσω είναι όσα σας δίνονται να τα εκμεταλλεύεστε με την καλή έννοια και να τα εκτιμάτε. Να μην αφήνετε τις ευκαιρίες που σας δίνονται, ειδικά στο εκπαιδευτικό κομμάτι, να περνούν ανεκμετάλλετες. Να εκτιμάτε και να αγαπάτε τους δικούς σας. Εμείς δεν είχαμε κανέναν να μας φροντίσει, να μας πλύνει, να μας μαγειρέψει λόγω των καταστάσεων αυτών.

Ερώτηση: Αυτή την περίοδο είναι σε εξέλιξη ο πόλεμος στην Ουκρανία, στη Συρία και στη Λωρίδα της Γάζας. Βλέποντας στις ειδήσεις καθημερινά τον ανθρώπινο πόνο, τις καταστροφές περιουσιών, θανάτους αμάχων και την προσφυγιά τι σκέψεις και τι συναισθήματα σου προκαλεί;

Δεν μπορώ να τα βλέπω. Δεν μπορώ. Εύχομαι πραγματικά σε όλο αυτό τον κόσμο να βρει ευτυχία και να επικρατήσει η ειρήνη.

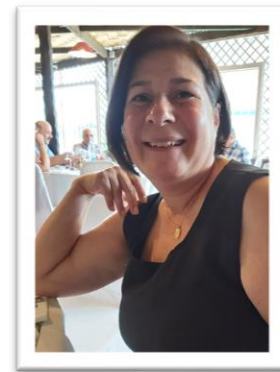
Ερώτηση: Αν σήμερα υπήρχε λύση στο Κυπριακό πρόβλημα και οι πρόσφυγες θα επιτρεπόταν να επιστρέψουν στα σπίτια και τα χωριά τους, εσύ τι θα έκανες; Τώρα έχεις το σπίτι σου εδώ στην ελεύθερη Κύπρο την ζωή σου και τα παιδιά σου δίπλα σου.

Θα μου άρεσε πολύ να είχα κάτι στο χωριό αλλά δεν μπορώ να αφήσω πίσω τα παιδιά μου. Εγώ ένιωσα πολύ τη στέρηση. Αγάπη είχαμε αλλά στερηθήκαμε

τους γονείς μας. Τη φροντίδα, τη ζεστασιά του σπιτιού, στερήθηκα ευτυχισμένες οικογενειακές στιγμές σε τρυφερές ηλικίες. Δεν ξέρω αν είναι αυτό που επηρέασε αλλά δεν μπορώ να αφήσω πίσω τα παιδιά μου, τον εγγονό μου. Αναπολώ όμως τα καλά χρόνια στο όμορφο χωριό μου, τους γονείς μου και τα αδέρφια μου, την Ευγενία και τον Αντρέα, που έφυγαν με τον καημό της επιστροφής.

Ξεκινώντας από τα αριστερά είναι ο Δημήτρης, η Στέλλα, η Μαρία, η Γιάννα, ο Παναγιώτης και η Σωτήρα, αγκαλιασμένοι και ενωμένοι όπως ήταν πάντα. «Αγάπη πάντα είχαμε ...και θα έχουμε» είπε η γιαγιά Σωτηρούλα όταν της ζητήσαμε τι θα ήθελε να γράψουμε για αυτή τη φωτογραφία.

Η γιαγιά μας Σωτηρούλα σήμερα. Παρόλα τα βάσανα της ζωής καταφέρνει και χαμογελά.

ΜΕΡΟΣ Γ – Παναγιώτης Ρίκκου

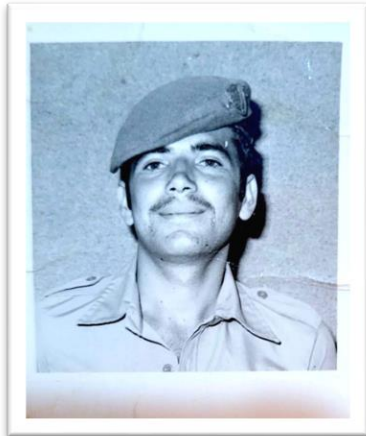
(του Γιώργου Αθανασίου)

Συνέντευξη από τον παππού Παναγιώτη Ρίκκου, πρόσφυγα από το κατεχόμενο χωριό Ριζοκάρπασο. Το δεύτερο από τα τρία αγόρια, το δεύτερο από τα οχτώ

παιδιά τη οικογένειας, γεννημένος το 1954. Κατατάχθηκε στο στρατό το 1972 και ολοκλήρωσε την στρατιωτική του θητεία τον Ιανουάριο του 1974. Αμέσως μετά τη θητεία του δούλεψε για έξι μήνες στα ξενοδοχεία στο Βαρώσι. Τον κάλεσαν έφεδρο όταν έγινε το πραξικόπημα και κατατάχθηκε ξανά στο στρατό τον Ιούλιο, του ίδιου χρόνου, στο στρατόπεδο στις Ακράδες. Όταν έγινε ο πόλεμος ήταν 20 χρονών.

Ο παππούς Παναγιώτης το δεύτερο από τα τρία αγόρια της οικογένειας.

Φωτογραφία του παππού Παναγιώτη όταν ολοκλήρωσε την στρατιωτική του θητεία τον Ιανουάριο του 1974.

Ερώτηση: Από τις μαρτυρίες του παππού Δημήτρη και της γιαγιάς της Σωτήρας όταν έγινε ο πόλεμος ήσουν στρατιώτης. Μπορείς να μου περιγράψεις την ημέρα της εισβολής και να μοιραστείς μαζί μου τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου;

Ήταν θυμάμαι Δευτέρα πρωί όταν από το τηλεοπτικό και ραδιοφωνικό κανάλι του ΡΙΚ, που μόνο αυτό είχαμε

τότε, γίνονταν ανακοινώσεις κατά τις οποίες καλούνταν όλοι οι έφεδροι στρατιώτες να καταταγούν στο στρατό αφού ήδη γινόταν αποβίβαση του Τούρκικου στρατού στα παράλια της Κερύνειας. Έτσι και εγώ πήγα στο Άγιο Ανδρόνικο, στο στρατόπεδο στις Ακράδες, όπου εκεί μας δόθηκε ρουχισμός και όπλα. Εκεί μας ενημέρωσαν ότι ο πρώτος μας στόχος ήταν να θέσουμε υπό το έλεγχο μας, το τουρκοκυπριακό χωριό Γαλινόπορνη. Παρόλα αυτά στη Γαλινόπορνη οι στρατιώτες ήταν πολύ καλά οπλισμένοι και ο πρώτος στόχος ήταν αδύνατος. Έτσι προχωρήσαμε στο επόμενο Τούρκικο χωριό Κορόβεια. Εκεί καταφέραμε να θέσουμε υπό τον έλεγχο μας το χωριό και να το επιτηρούμε. Να ξέρετε ότι σε καμία περίπτωση δεν κάναμε κακό σε κανένα. Προσπαθούσαμε να τους καθησυχάσουμε, ιδικά τα γυναικόπαιδα, μέχρι να έχουμε και εμείς νεότερες διαταγές.

Αργότερα γίνεται εκχειρία η οποία δεν διήρκησε πολύ αφού παραβιάστηκε από τους Τούρκους και ξεκίνησε η δεύτερη φάση του πολέμου. Εκεί πήραμε οδηγίες μπήκαμε σε οχήματα, τα οποία είχαν γίνει επίταξη από την κυβέρνηση, και κατευθυνθήκαμε προς το Βαρώσι για ενίσχυση άλλων αμυντικών γραμμών. Μέχρι να φτάσουμε στο Βρώσι βράδιασε και εκεί γινόταν ήδη επίθεση για κατάληψη της πόλης από τους Τούρκους. Μετά από ακατάπαυστους πυροβολισμούς υποχωρούσαμε μέχρι που μας βρήκε το ξημέρωμα στα Λειβάδια στην Λάρνακα.

Για λίγες μέρες θυμούμαι επίσης ότι καταλήξαμε και μείναμε στο Δασάκι όπου εκεί οι Εγγλέζοι μας έδωσαν τσάι και ένα κουτί μπισκότα.

Όταν τελείωσε ο πόλεμος εγώ έμεινα στο στρατό για ακόμα έξι μήνες. Εκεί σιγά σιγά με την βοήθεια του ερυθρού σταυρού και των μηνυμάτων που στέλναμε τότε κατάφερα να επικοινωνήσω και με τα αδέρφια μου και την οικογένεια μου.

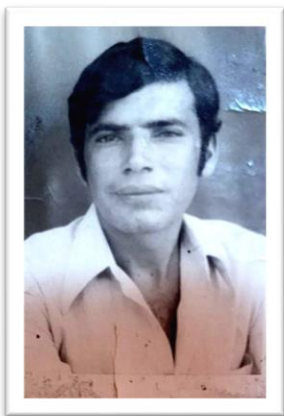
Ερώτηση: Υπάρχει κάποια συγκεκριμένη στιγμή ή μνήμη που έχει αποτυπωθεί ιδιαίτερα στη μνήμη σου;

Ναι Γιώργο μου, δεν θα ξεχάσω ποτέ όταν μπήκαμε στα φορτηγά με κατεύθυνση το Βαρώσι, τον κόσμο που έφευγε από τα χωριά του με μια βαλίτσα στο χέρι. Πανικόβλητοι με δάκρυα στα μάτια, να τρέχουν να

σωθούν με προορισμό το άγνωστο. Είναι εικόνες που δεν θα ξεχάσω ποτέ, έχουν χαραχτεί βαθιά μέσα στη ψυχή μου.

Ερώτηση: Μετά τη λήξη του πολέμου και την κατοχή της πατρίδας μας από τους Τούρκους, ποιες ήταν οι συνθήκες διαβίωσης για εσένα και την οικογένειά σου;

Όταν απολύθηκα από τον στρατό έζησα στο καταβολισμό με αντίσκηνα στο Στρόβολο και βρήκα αρχικά δουλειά στις οικοδομές. Το εισόδημα μου ήταν πολύ χαμηλό παρόλα αυτά ήταν μια αρχή. Μεταγενέστερα κατάφερα να σταθώ στα πόδια μου ξέροντας πλέον ότι και όλα τα μέλη της οικογένειά μου ήταν καλά στην υγεία τους. Γνώρισα την γυναίκα μου και μετακόμισα στο χωριό Φαρμακάς. Δούλεψα για αρκετά χρόνια σαν οικοδόμος για θρέψω την γυναίκα μου και τις δύο μου κόρες, όσα δύσκολα και αν με βρήκαν στη ζωή μου δεν τα έβαλα ποτέ κάτω.

Φωτογραφία του παππού Παναγιώτη μετά τον πόλεμο

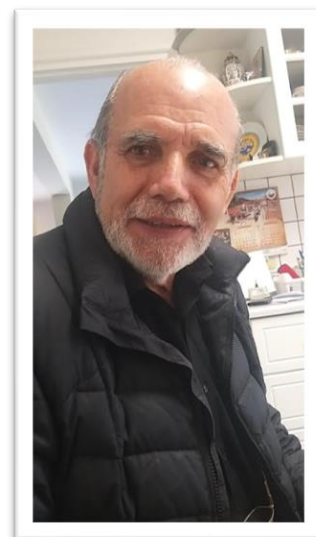
Ο παππούς Παναγιώτης και η γιαγιά Βασιλική την ημέρα του γάμου τους.

Ερώτηση: Αυτή την περίοδο είναι σε εξέλιξη ο πόλεμος στην Ουκρανία, στη Συρία και στη Λωρίδα της Γάζας. Βλέποντας στις ειδήσεις καθημερινά τον ανθρωπινό πόνο, τις καταστροφές περιουσιών, θανάτους αμάχων και την προσφυγιά τι σκέψεις και τι συναισθήματα σου προκαλεί;

Είναι πολύ λυπηρό και πραγματικά πολλές είναι οι φορές που όταν τα βλέπω ξυπνούν μέσα μου αναμνήσεις και εικόνες από αυτά που έζησα και εγώ. Τους πυροβολισμούς, το ανθρωπινό πόνο, τις καταστροφές. Είναι σαν να ζω ξανά εκείνες τις στιγμές στο φορτηγό. Κάποιες φορές είναι πολύ δύσκολο για μένα.

Ερώτηση: Αν σήμερα υπήρχε λύση στο Κυπριακό πρόβλημα και οι πρόσφυγες θα επιτρεπόταν να επιστρέψουν στα σπίτια και τα χωριά τους, εσύ τι θα έκανες; Τώρα έχεις το σπίτι σου εδώ στην ελεύθερη Κύπρο την ζωή σου και τα παιδιά σου δίπλα σου.

Θα μου άρεσε πολύ να είχα κάτι σαν εξοχικό και να πηγαινοέρχομαι. Αναπολώ τα όμορφα χρόνια μου στο χωριό και τις ωραίες στιγμές που έζησα εκεί. Παρόλα αυτά δεν θα μπορούσα να ξεκινήσω από την αρχή την ζωή μου για τρίτη φορά. Εδώ έχω το σπίτι μου, την κόρη μου και τα εγγόνια μου. Δεν μπορώ να τους αφήσω. Το Ριζοκάρπασο μου και οι ωραίες αναμνήσεις μου έχουν ριζώσει βαθιά μέσα στην ψυχή μου.

Ο παππούς μου Παναγιώτης σήμερα.

ΜΕΡΟΣ Δ - Αθηνά Βασιλείου

(του Σωτήρη Βασιλείου)

Τη συνέντευξη αυτή την παίρνω από τη γιαγιά μου, τη μητέρα του πατέρα μου που κατάγεται από την κατεχόμενη Κυθρέα. Η γιαγιά μου είναι η Αθηνά Βασιλείου και είναι συνταξιούχος νηπιαγωγός. Όταν έγινε ο πόλεμος ήταν 18 χρονών. Μόλις είχε τελειώσει την έκτη τάξη του Γυμνασίου. Φεύγοντας μαζί με την οικογένειά της στην προσφυγιά, φιλοξενήθηκε για λίγο καιρό σε συγγενείς της στη Λάρνακα και μετά πήγε στην Πάφο, όπου ζούσε σε τουρκοκυπριακό σπίτι.

Σπούδασε στην Ελλάδα και μετά δημιούργησε τη δική της οικογένεια στη Λευκωσία. Πάντα μας μιλά για το όμορφο χωριό της, που είναι και το χωριό του παππού μου. Μεγάλη τους επιθυμία είναι η επιστροφή σε ένα ελεύθερο από τους Τούρκους χωριό.

Ερώτηση : Πώς ήταν η καθημερινότητα σου γιαγιά πριν την εισβολή του 1974; Ποιες ήταν οι καθημερινές σου συνήθειες και δραστηριότητες;

Το χωριό μου είναι η κατεχόμενη Κυθρέα. Ήταν ένα όμορφο, καταπράσινο χωριό με ελαιώνες, περιβόλια και όλων των ειδών τα κηπευτικά. Στην άκρη του χωριού μας ήταν ο Κεφαλόβρυσος, που με το νερό του πότιζε όλο το χωριό αλλά και τις γύρω περιοχές.

Φωτογραφία του Κεφαλόβρυσου της Κυθρέας, μια από τις αγαπημένες της γιαγιάς, αφού κοσμήει την κουζίνα της στο σπίτι της σήμερα, στο Καϊμακλί.

Φωτογραφία της όμορφης Κυθρέας που πάρθηκε από την γιαγιά Αθηνά, όταν επισκέφθηκε το χωριό της το 2003, όταν άνοιξαν τα οδοφράγματα.

Η ζωή στο χωριό κυλούσε πολύ ωραία. Περνούσαμε όμορφα και αγαπημένα με την οικογένειά μας, τους συγγενείς και τους χωριανούς μας. Είμαστε τρεις αδερφές: εγώ με τη μεγάλη μου αδερφή πηγαίναμε με το λεωφορείο στο γυμνάσιο στη Λευκωσία και η μικρή στο δημοτικό σχολείο του χωριού.

Τα απογεύματα διαβάζαμε τα μαθήματά μας και μετά βοηθούσαμε τη μητέρα μας στις δουλειές του σπιτιού.

Βοηθούσαμε επιπλέον και στις δουλειές στα χωράφια. Μαζεύαμε τις ελιές, τα εσπεριδοειδή, τα λαχανικά και τα έπαιρνε ο πατέρας μου και τα πουλούσε στην αγορά. Κάναμε παρέα με τα ξαδέρφια και τα γειτονόπουλά μας, πηγαίναμε περίπατο στο χωριό και παίζαμε παιχνίδια στις αυλές μας. Τις Κυριακές, πηγαίναμε με τους γονείς μας επισκέψεις στους συγγενείς μας, αλλά και στα γειτονικά χωριά. Τα καλοκαίρια πηγαίναμε στο κέντρο του Κεφαλόβρυσου για δροσιά και παγωτό.

Σχολική φωτογραφία Δ δημοτικού της γιαγιάς Αθηνάς από την όμορφη Κυθρέα.

Ερώτηση: Ποιες ήταν οι προκλήσεις, οι δυσκολίες που αντιμετωπίσατε κατά τη διάρκεια του πολέμου;

Στις 20/07/1974 άρχισε ο πόλεμος. Έγινε η πρώτη εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο. Πρωί πρωί ξυπνήσαμε από τον εκκωφαντικό θόρυβο των πολεμικών αεροπλάνων. Βλέπαμε τους αλεξιπτωτιστές να πέφτουν κοντά στο χωριό μας και τα αεροπλάνα να πετούν από πάνω μας και να βομβαρδίζουν. Ήμασταν όλοι πολύ φοβισμένοι και τρέξαμε να κρυφτούμε στο υπόγειο του σπιτιού μας. Όλοι οι νέοι του χωριού μας πήγαν να πολεμήσουν. Μαζί τους και ο αρραβωνιαστικός της αδελφής μου και τα δύο μου ξαδέλφια. Νιώθαμε πολλή αγωνία και φόβο για το μέλλον μας, αλλά και για τους συγγενείς μας, που πήγαν να πολεμήσουν. Δυστυχώς ο ένας μου ξάδερφος σκοτώθηκε και ο άλλος είναι αγνοούμενος.

Στις 14 Αυγούστου έγινε η δεύτερη εισβολή και οι Τούρκοι προχώρησαν προς το χωριό μας. Φύγαμε χωρίς να πάρουμε τίποτα μαζί μας. Μπήκαμε όλοι φοβισμένοι στο αυτοκίνητο του γαμπρού μου μαζί με τη δική του οικογένεια και φτάσαμε πρώτα στην Αμμόχωστο, στο σπίτι που είχαμε και εκεί. Γρήγορα όμως φύγαμε, γιατί οι Τούρκοι βομβάρδιζαν και προχωρούσαν προς την Αμμόχωστο. Πήγαμε στο χωριό Φρέναρος και μείναμε δύο βράδια στα χωράφια χωρίς ρούχα, φαγητό και τα απαραίτητα. Μείναμε άλλα δύο βράδια σε ένα ερειπωμένο σπίτι στην Αγία Νάπα και μετά πήγαμε στη Λάρνακα. Εκεί μας φιλοξένησε η θεία μου, στο σπίτι της.

Το τραπεζομάντηλο της γιαγιάς Αθηνάς, που έφτιαχνε πριν το πόλεμο στην Κυθραία και είναι το μοναδικό αντικείμενο που έφερε μαζί της.

Ερώτηση: Μετά τη λήξη του πολέμου και την κατοχή της πατρίδας μας από τους Τούρκους, ποιες ήταν οι

συνθήκες διαβίωσης για εσένα και την οικογένειά σου γιαγιά μου;

Ήταν πολύ δύσκολο όλο αυτό που συνέβαινε για μένα και την οικογένειά μου. Ζούσαμε όλοι με τον φόβο του πολέμου αλλά και την αγωνία να μάθουμε νεότερα για τους συγγενείς μας, που πιάστηκαν αιχμάλωτοι στο χωριό γιατί δεν είχαν τρόπο να φύγουν. Αιχμάλωτοι ήταν η γιαγιά μου και η θεία μου με τα δύο μικρά παιδιά της. Οι συνθήκες διαβίωσης ήταν πολύ δύσκολες. Δεν είχαμε το σπίτι μας, δεν είχαμε τα απαραίτητα. Περιμέναμε να γίνει μία λύση, να γυρίσουμε στο χωριό μας, αλλά δεν γινόταν τίποτε. Στην αρχή μας βοηθούσε ο κόσμος όσο μπορούσε, ο Ερυθρός Σταυρός με τρόφιμα και ρούχα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης. Αλλά αυτό δεν μπορούσε να συνεχιστεί για πολύ. Έπρεπε να βρούμε τη δύναμη να πάρουμε τη ζωή στα χέρια μας και να συνεχίσουμε να ζούμε με αξιοπρέπεια.

Το επάγγελμα του πατέρα μου ήταν οικοδόμος, αλλά λόγω της κατάστασης δεν μπορούσε να βρει δουλειά έτσι για να έχουμε τα προς το ζην έγινε μικροπωλητής στην αγορά της Λάρνακας και η μητέρα μου βοηθούσε στο μακαλικό του θείου μου.

Στη πρώτη φωτογραφία ο παππούς Χρίστος και η γιαγιά Ασπασία (γονείς της γιαγιάς Αθηνάς). Μια από τις λιγοστές φωτογραφίες της οικογένειας πριν το πόλεμο. Οι δύο του αργότερα στη Λάρνακα

Μετά πήγαμε στην Πάφο όπου είχε πάει ήδη η μεγάλη μου αδερφή με τον άντρα της. Μας έδωσαν εκεί ένα τουρκοκυπριακό σπίτι. Το επιδιορθώσαμε και ζούσαμε με την ελπίδα και την προσμονή του γυρισμού στο χωριό μας. Εκεί ο πατέρας μου και η μητέρα μου άνοιξαν ένα μικρό καφενείο.

Στιγμές της οικογένειας στο καφενείο του παππού Χρίστου και της γιαγιάς Ασπασίας

Ερώτηση: Υπάρχει κάποια συγκεκριμένη στιγμή ή μνήμη που έχει αποτυπωθεί ιδιαίτερα στη μνήμη σου;

Υπάρχουν πολλές στιγμές από τον πόλεμο που έμειναν χαραγμένες στη μνήμη μου. Δεν θα ξεχάσω τον φόβο, τα κλάματα και τις προσευχές που κάναμε συγγενείς και γείτονες όταν κρυβόμασταν στο υπόγειο του σπιτιού μας για να προστατευτούμε από τους βομβαρδισμούς. Τους γονείς μου, που προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να μας προστατεύσουν και τον πόνο και τη στεναχώρια που ήταν αποτυπωμένη στο πρόσωπό τους. Ακόμα δεν μπορώ να ξεχάσω τις θείες μου που έκλαιγαν απαρηγόρητες για τα παλικάρια τους που έχασαν, αλλά και την αγωνία που νιώθαμε μέχρι να φτάσουμε στις ελεύθερες περιοχές.

Ερώτηση: Υπάρχει κάποια στιγμή από την προσφυγιά που σε έχει σημαδέψει;

Δεν θα ξεχάσω ποτέ τον φόβο, τις δυσκολίες και την αγωνία των πρώτων ημερών, που δεν είχαμε πού να μείνουμε, αλλά ούτε και τα βασικά, όπως νερό και φαγητό. Ούτε όμως και την απόγνωση στα μάτια των γονιών μου που προσπαθούσαν να βρουν μια λύση για να μας προστατεύσουν. Πάντα θα είναι αποτυπωμένες στη μνήμη μου οι ουρές που υπήρχαν περιμένοντας να πάρουμε έστω και την πιο μικρή βοήθεια από τον Ερυθρό Σταυρό, εμείς που στα σπίτια μας, δεν μας έλειπε τίποτα και βοηθήσαμε τόσο κόσμο.

Ερώτηση: Πως σας αντιμετώπιζαν οι ντόπιοι στις ελεύθερες περιοχές;

Ο κόσμος στις ελεύθερες περιοχές μας δέχθηκε με αγάπη και συμπόνια. Προσπαθούσαν με κάθε τρόπο να μας συμπαρυσταθούν και να μας βοηθήσουν. Μας έφερναν ό, τι μπορούσαν ρούχα, τρόφιμα και πολλές φορές μας φιλοξενούσαν στα σπίτια τους. Προσπαθούσαν να μας δώσουν κουράγιο και ελπίδα ότι το κακό θα περάσει και θα γυρίσουμε πίσω στα σπίτια μας.

Ερώτηση: Πώς φτιάξετε τη ζωή σας από την αρχή; Με ποια αισθήματα και ποια κίνητρα;

Μετά τον πόλεμο υπήρχε μεγάλη αβεβαιότητα για το μέλλον, ειδικά για τους νέους. Έπρεπε να πάρουμε αποφάσεις και να ξαναρχίσουμε τη ζωή μας από την αρχή. Πολλοί νέοι έφευγαν από την Κύπρο για να βρουν δουλειά σε άλλες χώρες. Εγώ αποφάσισα να πάω στην Ελλάδα για σπουδές. Σπούδασα νηπιαγωγός και όταν επέστρεψα βρήκα δουλειά σε ιδιωτικό νηπιαγωγείο και μετά διορίστηκα στο δημόσιο.

Εκδρομή στην Παναγία της Τήνου, όταν σπούδαζε η γιαγιά Αθηνά, κατά τη διάρκεια επίσκεψης της μητέρας της Ασπασίας. Δεξιά η γιαγιά Αθηνά και δίπλα της η μητέρα της.

Παντρεύτηκα με τον άντρα μου που ήταν και αυτός από την Κυθρέα και ζούσε πρόσφυγας στη Λευκωσία. Κάναμε πολλές οικονομίες και μπορέσαμε σιγά σιγά να χτίσουμε το δικό μας σπίτι και να κάνουμε την οικογένειά μας. Πάντοτε όμως με την ελπίδα ότι κάποτε θα γυρίσουμε ελεύθεροι στο αγαπημένο μας χωριό.

Το σπίτι της γιαγιάς Αθηνάς. Φωτογραφία που πάρθηκε από την ίδια κατά την επίσκεψή της στο χωριό το 2003 όταν άνοιξαν τα οδοφράγματα.

Το σπίτι του παππού Σωτήρη που καταγόταν επίσης από τη Κυθρέα. Φωτογραφία που πάρθηκε από τον ίδιο κατά την επίσκεψή του στο χωριό το 2003 όταν άνοιξαν τα οδοφράγματα.

Η γιαγιά Αθηνά με τους γονείς της την ημέρα του γάμου της.

Ερώτηση: Ποια μηνύματα θα θέλατε να μεταφέρετε στις νεότερες γενιές σήμερα, μετά από όσα είδατε και ζήσατε;

Ο πόλεμος είναι το χειρότερο πράγμα που μπορεί να συμβεί στον κόσμο. Ο πόλεμος φέρνει το θάνατο, την καταστροφή, τον πόνο, την πείνα, την προσφυγιά, την ορφάνια. Στους νέους μας από μικρή ηλικία πρέπει να καλλιεργηθεί τόσο από το σχολείο όσο και από την οικογένεια το αίσθημα της ειρήνης, της αγάπης και να

πιστέψουν στις πανανθρώπινες αξίες και τα δικαιώματα. Τα παιδιά πρέπει να μάθουν να σέβονται τους ανθρώπους, να συνεργάζονται, να βοηθούν και να μάθουν να λύνουν τις διαφορές τους με διάλογο χωρίς βία και εχθρότητα.

Η γιαγιά μου Αθηνά σήμερα. Μια αναμνηστική φωτογραφία μετά από αυτή τη συγκινητική συνέντευξη.

50 χρόνια μετά ο πόνος συνεχίζει και θα συνεχίσει να είναι αβάστακτος όσο η κατοχή συνεχίζεται και η Κύπρος εξακολουθεί να είναι μοιρασμένη στα δύο. Οι άνθρωποι που βίωσαν το πόλεμο δεν μπορούν να ξεχάσουν, όσα χρόνια και να περάσουν.

Οικογένειες αναζητούν ακόμα τους δικούς τους και ελπίζουν πως κάποια μέρα θα μάθουν νέα τους. Πρόσφυγες περιμένουν καρτερικά την επιστροφή στα σπίτια και στις περιουσίες τους. Τι κι αν καθημερινά αντικρίζουν την τούρκικη σημαία που βρίσκεται στον ματωμένο Πενταδάκτυλο, τι κι αν αντικρίζουν καθημερινά τα συρματοπλέγματα των Τούρκων κατακτητών, η ελπίδα της επιστροφής παραμένει ζωντανή γιατί δεν ζει χωρίς πατρίδα η ψυχή.

**Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τους παππούδες και τις γιαγιάδες μας για τις συγκλονιστικές τους μαρτυρίες. Οι συνεντεύξεις αυτές έγιναν σε κλίμα συγκίνησης και πένθους αφού στις 28/12/2023 έφυγε από τη ζωή ο Ανδρέας.*

Πηγές

Εξώφυλλο: Στίχοι του τραγουδιού Καλλιτέχνης: Νταλάρας Γιώργος, Στιχουργός: Λιπέρτης Δημήτρης «Καρτερούμεν»

Φωτογραφία στο εξώφυλλο: Ηλεκτρονική εφημερίδα Καθημερινή <https://knews.kathimerini.com.cy/en/news/turkey-s-stance-legitimizes-illegal-invasion>

Φωτογραφία του κινηματογράφου στο Ριζοκάρπασο: Ιστοσελίδα Κοινότητα Ριζοκαρπάσου <http://rizokarpason.com.cy/?p=961>

Φωτογραφία μηνύματος του Ερυθρού Σταυρού https://chrystantzani.wordpress.com/2017/08/14/25_lekseis_mono/

Φωτογραφία Κεφαλόβρυσο της Κυθρέας <https://www.kythrea.com/κεφαλόβρυσος/>